

УДК 378.013

DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2025.22.10>Катерина МЕЛІКОВА, асп.
ORCID ID: 0009-0006-5755-3329
e-mail: katerina.bk9999bk@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЛЬ ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ СТУДЕНТІВ У РЕЦЕПЦІЇ ВЧЕНИХ-ПЕДАГОГІВ

В с т у п . Виховне середовище закладу вищої освіти має вагоме значення у формуванні мотивації учіння студентів, адже воно створює сприятливі умови для усвідомленої й цілеспрямованої праці здобувачів освіти, яка базується на педагогічних принципах і методах, які так само формують розуміння цінності знань. Київський національний університет імені Тараса Шевченка має багату спадщину завдяки провідним викладачам кафедри, які сформували міцний фундамент у національній педагогіці.

Резуль та ти . Науково-педагогічна діяльність викладачів кафедри ґрунтується на ідеях гуманізму, особистісно орієнтованого підходу й інтеграції навчання з вихованням, на важливості створення середовища, яке сприяє формуванню внутрішньої мотивації учіння студентів через розвиток їхньої суб'єктності, творчого потенціалу, рефлексивних здібностей і потреби у самореалізації. Акцентується на формуванні емоційно безпечної атмосфери, яка забезпечує психологічний комфорт студентів, їхню відкритість до нового досвіду та готовність до активної участі в освітньому процесі. Фундаментальними складовими виховного середовища, на думку викладачів кафедри, є соціальна взаємодія, яка сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню почуття приналежності до академічної спільноти та підвищенню соціальної мотивації студентів.

Виховне середовище забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичними вміннями, створюючи тим самим умови для реалізації студентами власного потенціалу в різних видах діяльності. Не менш важливим є індивідуалізація освітнього процесу, яка реалізується через врахування особистісних особливостей студентів, їхніх потреб, інтересів і професійних цілей.

Важливою складовою виховного середовища є розвиток рефлексивних здібностей студентів, формування здатності до самоаналізу, самоконтролю та саморефлексії. Виховне середовище сприяє формуванню у студентів критичного мислення, вміння оцінювати власні досягнення та визначати напрями подальшого вдосконалення.

В и с н о в к и . Науково-педагогічна спадщина викладачів кафедри педагогіки Шевченкового університету є цінним джерелом наукових ідей для сучасної педагогічної практики, розкриває концептуальні підходи до організації виховного середовища, яке сприяє підвищенню мотивації учіння студентів і забезпечує гармонійний розвиток, формування професійної компетентності й готовності до самостійної діяльності в умовах динамічних змін сучасного суспільства.

К л ю ч о в і с л о в а : виховне середовище, заклад вищої освіти, мотивація, учіння, педагогічна спадщина.

Вступ

Постановка проблеми. Для кращого розуміння важливості ролі виховного середовища закладів вищої освіти у формуванні мотивації учіння студентів, варто звернутися до педагогічної спадщини викладачів кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Адже саме у їхньому творчому доробку висвітлюються важливі аспекти впливу виховного середовища на формування мотивації учіння студентів ЗВО.

Особливо актуалізуються означені аспекти саме в умовах воєнного стану, коли суспільство, а зокрема освітній процес, зазнає суттєвих змін. У реаліях війни важливо не лише зберегти якість освіти, а й забезпечити такі умови для студентів, що дозволяють зберігати та формувати внутрішню мотивацію учіння. У цей складний період, коли багато студентів переживають стрес, втрату, невизначеність та інші наслідки війни, виховне середовище освітнього закладу має стати тим безпечним осередком, де зберігаються оптимістичні настрої, підтримка, налаштованість на розвиток і здобуття знань.

Виховне середовище закладу вищої освіти включає сукупність соціокультурних, психологічних і педагогічних факторів, які взаємодіють у процесі навчання та виховання студентів. Це середовище формує умови для розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій і мотиваційної сфери. Згідно з дослідженнями, ефективне виховне середовище сприяє підвищенню внутрішньої мотивації студентів, що, у свою чергу, позитивно впливає на їхню академічну успішність і професійну підготовку (Кубай, 2022).

Варто зазначити, що педагогічні фактори (методи навчання, організація навчального процесу та використання сучасних педагогічних технологій) також мають

значний вплив на мотивацію учіння студентів. Використання інтерактивних методів навчання й залучення студентів до активної діяльності підвищує їхню зацікавленість у навчанні та сприяє розвитку професійної мотивації (Клочко, & Коломієць, 2012).

Педагогічна спадщина викладачів кафедри педагогіки КНУ імені Шевченка є надзвичайно важливою в цьому контексті, оскільки їхні наукові дослідження та методичні рекомендації стосуються не лише традиційних підходів до організації навчального процесу, але й орієнтовані на інтеграцію сучасних підходів, які враховують соціально-психологічні фактори. Важливим аспектом цих досліджень є вивчення впливу виховного середовища на формування мотивації учіння студентів, особливо в умовах стресових ситуацій і складних соціальних обставин. У цей час, коли необхідно адаптуватися до нових реалій, зокрема до навчання в умовах дистанційного та змішаного формату, роль підтримки з боку викладачів і одногрупників набуває ще більшої ваги.

Мета статті - розкрити підходи щодо трактування поняття "виховне середовище", визначити роль виховного середовища у формуванні мотивації учіння студентів у педагогічній творчості викладачів кафедри педагогіки Шевченкового університету.

Огляд літератури. Питання виховного середовища досліджували: Сухомлинський В. О., Виготський Л. С., Махмутов М. І., Селіванова Н. Л., Гаврилін О. В., Маценко Л. М. Творчість викладачів кафедри у своїх працях аналізували: Марушкевич А. А., Кузьменко Н. М., Спіцин Є. С., Жиленко М. В., Плахотнік О. В.

Результати

Виховне середовище є важливим чинником у формуванні особистості, оскільки саме воно визначає умови для розвитку та соціалізації індивіда. Це не лише фізичний простір, але й соціальна атмосфера, психологічний клімат і взаємодія між учасниками освітнього процесу закладів вищої освіти. Воно сприяє розвитку моральних, інтелектуальних та емоційних якостей особистості, мотивації учіння й має безпосередній вплив на формування її цінностей, переконань і поведінки. В умовах сучасного суспільства виховне середовище повинно враховувати потреби студентів, а також сприяти їхній готовності до взаємодії з оточуючим світом. Вважаємо за доцільне розглянути ключові аспекти виховного середовища, його компоненти та роль у розвитку індивідуальних особливостей особистості згідно з уже наявними думками. На нашу думку доцільним буде розглянути деякі існуючі визначення виховного середовища, для чіткішого розуміння досліджуваної теми. В енциклопедії Академії педагогічних наук України вважають що це середовище, що має прямий та опосередкований вплив на особистість на макрорівні, сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які створюють умови для передачі життєвого, суспільно-історичного досвіду людства й національної культури, формування фізичного, психічного та соціального адаптаційного потенціалу особистості, процесу та завершення творчої самореалізації (Крем'як, 2008, с. 95).

Януш Корчак у праці "Як любити дитину" виокремлює й описує різні типи освітньо-виховного середовища: догматичне, безтурботне, кар'єрне і творче (Корчак, 2016). Педагог вважає, що догматичне середовище описується тим, що дитина в таких умовах перебуває у позиції пригнічення власної волі, ігнорування ініціативи й активності, беззаперечному підпорядкуванні вимогам батьків, учителів, узагалі старших. Головний принцип поведінки – вказівка педагога, вихователя є найвищим законом і виконується без найменших сумнівів. Такий варіант взаємовідносин підтримує розвиток пасивності і підпорядкованість дитини. Безтурботне середовище відрізняється тим, що утворює умовно незалежну, але пасивну особистість. Безтурботний тип виховного середовища виникає в таких школах, де доброзичливе, щиросердне ставлення до учнів не забезпечується відповідною вимогливістю; коли перед вихованцями не ставляться важкі завдання та не створюються нові перспективи, не заохочується необхідна для їхнього особистісного розвитку концентрація духовних, інтелектуальних і фізичних сил. Такі умови сприяють автономному розвитку, але сприяють пасивній життєвій позиції дитини. Відповідно кар'єрне середовище відзначається тим, що утворюється атмосфера суперництва, вислужування, формується завзятість школярів, але її поява зумовлена раціональним підходом, а не власними потребами. Як зауважував видатний педагог, у таких умовах дітей не люблять і не виховують, а їх тільки оцінюють. Творче середовище характеризується тим, що в ньому відбувається саморозвиток вільної й активної особистості. Тільки таке освітньо-виховне середовище може існувати як середовище різностороннього розвитку активної особистості, розвитку обдарованості.

Однією з основних ідей педагогічної спадщини є концепція цілісного підходу до навчання, де виховне середовище є не лише місцем для здобуття знань, а й простором для особистісного розвитку студента. Вона передбачає, що педагогічний процес повинен бути націлений на формування у студентів не лише професійних компетенцій, але й мотивації, емоційної стійкості,

здатності до саморозвитку й активної громадянської позиції. Це особливо важливо в умовах військового стану, коли студенти часто стикаються з труднощами, пов'язаними з відсутністю стабільності, що може значно впливати на їхню мотивацію учіння. У цей період виховне середовище університету повинно стати не лише джерелом знань, а й підтримкою для кожного студента, допомагаючи йому адаптуватися до умов змін і долати труднощі.

Виховне середовище, яке сприяє розвитку мотивації учіння, повинно мати кілька важливих компонентів. Насамперед, це безпечне й комфортне середовище для студентів, яке сприяє їхній емоційній стабільності та внутрішній готовності до навчання. До того ж, важливою складовою є залучення студентів до активної участі в житті університету, формування в них відчуття належності до спільноти, де вони можуть реалізувати свій потенціал. В умовах війни особливо актуальними є ті педагогічні підходи, які передбачають використання емоційної підтримки, психосоціальної допомоги, інтерактивних методів навчання, що сприяють залученню студентів до навчального процесу. У такий спосіб виховне середовище стає важливим фактором у підтримці мотивації студентів, допомагаючи їм долати стрес і знаходити сили для продовження навчання навіть в умовах надзвичайних обставин.

Як зазначав С. Л. Рубінштейн, для того, щоб студенти, по-справжньому включилися в роботу, необхідно зробити так, щоб поставлені в ході освітнього процесу завдання були не лише зрозумілими, але й внутрішньо прийнятними, тобто щоб вони набули значимості і знайшли відгук і опорну точку у її переживаннях. Відповідно важливого значення набуває розуміння зовнішніх і внутрішніх мотивів учіння й розгляд мотивації учіння як процесу детермінації і самодетермінації (Сердюк, 2014, с. 150).

Мотивація учіння є основою для активної участі студентів у навчальному процесі. Вона впливає на рівень залученості, глибину засвоєння матеріалу й загальну академічну успішність. Високий рівень мотивації сприяє кращому засвоєнню знань, розвитку критичного мислення та підвищенню самостійності студентів (Лук'янова, 2009).

Ураховуючи ці фактори, звернення до педагогічної спадщини викладачів кафедри педагогіки КНУ імені Тараса Шевченка є надзвичайно важливим науковим кроком, оскільки дозволяє не лише вивчити досвід попередніх поколінь педагогів, а й адаптувати його до сучасних умов. Це допомагає краще зрозуміти роль виховного середовища у формуванні мотивації учіння студентів, особливо в умовах соціальних і політичних змін, які мають значний вплив на навчальний процес.

Окремо вважаємо за доцільне коротко розглянути діяльність кафедри педагогіки як базової та узагальнюючої установи з педагогічної підготовки та просвіти студентів університету. У різні історичні періоди предмети педагогічного спрямування читали видатні учені, серед яких С. С. Гогоцький – випускник Київської духовної академії, доктор філософії та стародавньої філології, перший викладач педагогіки. Філософські погляди С. С. Гогоцького формувалися під впливом філософії Гегеля, яку вчений цінував насамперед за історико-філософську концепцію. Позитивним у гегелівській філософії, вважав С. С. Гогоцький, є визнання того, що весь світ наповнений єдиним розумом і виявляє в усіх його складниках один верховний план, а також того, що всі окремі предмети пов'язані між собою, як щаблі одного розвитку. Значну увагу вчений приділяв філософії Канта, вбачаючи позитивний момент у тих поглядах філософа, які

сприяють подальшому розвитку філософської проблематики. С. С. Гогоцький наполягав, що кантівське вчення про "антиномії" зумовило "блискучу систему Гегеля та її діалектичний метод", а проголошення першості духу щодо природи – філософію Фіхте і так визначило головні напрями подальшого розвитку філософії. С. С. Гогоцький став автором першої вітчизняної філософської енциклопедії, чотиритомного "Філософського лексикону" (1857-1873), "Філософського словника, або Короткого пояснення філософських і інших наукових виразів, які зустрічаються в історії філософії" (1876), а також багатьох психологічних та історико-педагогічних праць (Курас, 2003).

У праці "Теоретико-методичні підходи С. Ананьїна до організації навчально-виховного процесу" – описано й узагальнено теоретичні підходи С. Ананьїна до організації естетичного та трудового виховання дітей, розкрито сутність педологічних ідей із проблеми розвитку особистості. Які підтверджують результати дослідження, значна частина статей (11 праць) педагога 1922-1928 рр. публікувалася на сторінках журналу "Шлях просвіти" (згодом перейменованого у "Шлях освіти") і в часописі "Радянська освіта". Встановлено, що з особливою увагою С. Ананьїн опрацьовував питання з теорії виховання, новітніх методів навчання, проблем вікової психології та компаративної педагогіки. Разом з тим, вчений аналізував суперечності освітньої галузі в журналі "Музика", де було вміщено статті та рецензії професора. У них педагог розкривав важливість загального естетичного виховання дітей та молоді, акцентував увагу на його обов'язковості у змісті шкільної освіти через колосальний глибинний вплив на розвиток особистості. На основі аналізу теоретико-методичних підходів С. Ананьїна до організації навчально-виховного процесу, визначено його позицію щодо способів естетичного виховання дітей. У дисертації С. Ананьїн узагальнив визначення поняття естетичного виховання, визначив його специфічні ознаки, структурні компоненти, механізми впливу. Учений детально проаналізував у контексті формування гармонійної особистості учня конкретні методи та прийоми естетичного виховання. Останнє, зважаючи на рівень професійної майстерності вчителя та спадковість індивіда і його набутий досвід, він вважав дієвим інструментом формування особистості у процесі соціалізації, розвитку позитивних якостей дитини, залучення індивіда до духовних цінностей, до естетичного сприйняття дійсності та переживання, вироблення естетичного смаку й уявлення про ідеал. С. Ананьїн розробив та апробував новаторський для того часу екскурсійний метод у навчанні та вихованні школярів. Цей метод мав значний освітній потенціал завдяки максимальній наблизеності до реалій життя. В екскурсії С. Ананьїн вбачав особливу й ефективну форму унаочнення, яка швидко активізує сприймання учнів. До того ж, цей метод – один із найзручніших засобів подолання вербалізму в навчанні. Ніякий опис, жодна книга і словесне зображення, за С. Ананьїним, не в змозі повноцінно відтворити істинне знання. А за допомогою проведення екскурсій можна значно розширити межі дитячого досвіду та поглибити знайомство з різноманітними витворами людської життєдіяльності: архітектурою, різними галузями виробництва, шедеврами мистецтва, мальовничою природою, життям людей тощо. Ученим розроблено рекомендації щодо застосування екскурсійного методу, виділено етапи його реалізації, кожному з них С. Ананьїн дав наукове обґрунтування. Методи успішного формування індивіда, його трудового виховання розглядалися С. Ананьїним у декількох монографічних працях "Історія педагогіки" (1911), "Трудове виховання, його минуле і сучасне"

(1924), "Історія педагогічних течій" (1929), що відзначалися постійним зверненням вченого до засад індивідуального підходу, який слугував однією з основ педології як науки. С. Ананьїн був прихильником педологічних ідей. Характеризуючи узагальнені С. Ананьїним теоретичні засади трудового виховання учнів, встановлено, що, він вважав працю будь-яку діяльністю, спрямовану на подолання певних перешкод та досягнення поставленої мети (Кошечко, 2008).

С. Х. Чавдаров акцентував увагу на проблемі науково-педагогічної діяльності, вбачав у керівній ролі особистості педагога у процесі здійснення навчально-виховного процесу та формування у нього саме ціннісних переконань, особистісно-ціннісних позицій. Переймався проблемами формування загальнолюдських моральних цінностей дітей і молоді. Учений порушував проблему методів навчання, виокремив словесні, наочні і практичні. На його думку методи впливають на розвиток мислення, пам'яті, творчої уяви, створення світогляду, розвивають допитливість, кмітливість, увагу, силу волі, інтерес до знань, сприяють усебічному розвитку особистості (Бакум, 1996). С. Х. Чавдаров постійно враховував потреби часу. Його праця "Принципи радянської дидактики" і тепер є корисною для шкільної практики та педагогічної теорії. С. Х. Чавдаров приділяв значну увагу розробці проблем ідейно-політичного, трудового, патріотичного й морального виховання дітей, організації виховної роботи в школі і сім'ї в праці "Патріотичне виховання дітей в сім'ї" (1956), "Деякі питання дошкільної педагогіки" (1958) (Бондар, 2005, с. 337).

М. М. Грищенко – вчений звертається до дидактичних проблем педагогіки вищої школи, до питань організації самостійної навчальної роботи студентів, забезпечення ефективності педагогічної практики, досліджує особливості навчально-виховної роботи з першокурсниками, їхньої адаптації до умов навчання у ЗВО, розробляє методичні поради молодим викладачам тощо (праці "Вчись самостійно працювати", 1969; "Навчально-виховна робота з першокурсниками", 1974). Наприклад, корисним посібником для викладачів-початківців стали "Дидактичні поради молодому викладачеві" (1973), де М. М. Грищенко ділиться думками й багатим педагогічним досвідом стосовно читання лекцій, проведення семінарських і лабораторних занять, організації консультативної допомоги студентам, керівництва їхньою самостійною навчальною роботою, залучення їх до наукових пошуків тощо.

На переконання педагога, правильна організація викладачем самостійної роботи студентів, прищеплення їм навичок організації розумової праці (вміння опрацьовувати каталоги, здійснювати бібліографічний пошук у підготовці до лекцій, семінарів, курсових робіт, працювати з книгою тощо) сприяє творчому засвоєнню науки, є одним із чинників високої успішності. Учений вважав, що розвиток умінь і навичок працювати самостійно не лише забезпечує міцне засвоєння знань, а й впливає на формування особистісних якостей молоді людини: "виховує ініціативу, організованість, наполегливість, впевненість у своїх силах, самостійність суджень, розвиває увагу та інтерес до науки". Отже, наголошує автор, вміння працювати самостійно активізує пізнавальну діяльність студентів, розвиває творчі можливості, тобто є неусвідомленою умовою вдосконалення педагогічного процесу у ЗВО. Великого значення в забезпеченні ефективного викладання М. М. Грищенко надавав особі вчителя, його педагогічній майстерності. Розмірковуючи над тим, як важливо для лектора вміти професійно володіти словом, голосом та інтонацією, учений закликав молодих

викладачів вчитися цьому, працювати над собою, самовдосконалюватися. М. М. Грищенко сам досконало володів лекторським мистецтвом, і у споминах своїх студентів постає глибоко ерудованим та емоційним викладачем, який умів захопити аудиторію. Він розглядав постать педагога як таку, що має бути взірцем для вихованців, заступником Міністра освіти, завідувач кафедри педагогіки (Різун, Тимошик, & Конверський, 2004) у своїх працях приділяв особливу увагу проблемам теорії виховання, кількість і якість яких свідчить про його наполегливу науково-аналітичну роботу. Ключовою думкою, що є головною у творчих здобутках Анатолія Миколайовича Алексюка – важливість не лише виховання громадянина вільної незалежної держави, а й навчання цінностей демократії, оволодіння знаннями про права, свободи, закони, обов'язки громадянина перед державою й забезпечення кожному гідного захисту із її боку. Лише вихованням не можна досягнути бажаних цілей, студент має також знати цінності і вміти володіти власними правами, вміти обстоювати їх і виконувати громадянські обов'язки перед народом і державою. У своїх наукових працях учений чітко формулює чинники творення особистості. Людина народжується як індивід, як суспільний суб'єкт, із притаманними їй природними задатками та формується як особистість у системі суспільних відносин унаслідок цілеспрямованого виховання. Розвиток людини – процес фізичного і психічного становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання й навчання. Процес розвитку людини супроводжується фізичними та психічними, кількісними та якісними змінами.

А. М. Алексюк виокремив об'єктивні та суб'єктивні аспекти формування особистості. До об'єктивних чинників він відносив обов'язкові категорії суспільного життя, які закладені в самому суспільстві, природа якого й коригує поведінку людей. Ці засади визначені в матеріально-технічній складовій суспільства, у навколишньому середовищі, а також у духовному та фізичному світі людини. Суб'єктивними чинниками виховання учений вважав всю систему соціальних інститутів, з участю яких воно здійснюється. Саме так відбувається підготовка майбутніх фахівців через систему вищих і середніх спеціальних закладів. Складовими структурними елементами цієї системи соціальних інститутів є також сім'я, засоби масової інформації, організаторська і виховна діяльність держави, існуючих у ній освітніх систем, навчально-виховних закладів, зумовлена, в кінцевому підсумку, освітньо-виховними цілями, що ставляться суспільством (Алексюк, 1993, с. 217).

Виховання, зазначав А. М. Алексюк, є одним із найважливіших, пріоритетних факторів цілісного процесу становлення особистості. Водночас виховання є аспектом формування національної еліти, джерелом статусності, інтелігентності, справжньої професійної культури, патріотизму. У його умовах формується повноцінна, національно свідомо, самодостатня особистість, громадянин України (Алексюк, 1966, с. 1-12). Анатолій Алексюк як висококваліфікований знавець педагогіки ніколи не вивчав процеси навчання, виховання й розвитку особистості відокремлено один від одного, а лише у їхній

неподільності та синергії. У кожній його праці можна простежити взаємовплив і взаємну обумовленість цих педагогічних процесів. Описуючи специфіку навчання, учений завжди акцентував увагу на важливості виховного потенціалу складової уроку й освіти тощо. Ключовий аспект виховання передбачає цілеспрямовану організацію всієї життєдіяльності дітей, молоді й дорослих. Виховання – це процес становлення людини.

Анатолій Миколайович Алексюк сумістив педагогічний процес із виховним, який і є його суттєвим складовим компонентом. У деякому розумінні ці поняття є синонімічними, гіперболізуючи складність взаємозв'язку цілеспрямованих і стихійних впливів на вихованців, об'єктивних і суб'єктивних компонентів. Учений окремо не виокремлював питання дидактики чи теорії виховання. У всіх його роботах ці питання досліджуються взаємопов'язано, як дві сторони процесу становлення особистості. Анатолій Миколайович підкреслював, що не можна говорити про пріоритет навчання чи виховання студентів, ураховуючи що ці процеси повинні завжди взаємодоповнюватись і працювати на єдиний результат – повноцінне становлення особистості як неповторної й оригінальної у визначених соціальних контекстах суспільного життя. Удосконаленню цих компонентів має на меті сприяти весь освітній процес сучасного закладу вищої освіти, а студент і викладач-вихователі мають бути його суб'єктами. Опублікував понад 250 науково-педагогічних праць, серед яких: "Загальні методи навчання у школі" (1973, 1981), "Педагогіка вищої школи: Курс лекцій: Модульне навчання" (1993), "Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія" (1998).

Доктор педагогічних наук, професор А. А. Марушкевич – завідувач кафедри педагогіки з 2013 р., коло наукових інтересів: історія освіти і науки України та зарубіжжя; історія кафедр педагогіки класичних університетів України; етнопедагогіка; якість оцінювання роботи науково-педагогічних кадрів в Україні та різних країнах світу; персоналізований досвід науково-педагогічної діяльності визначних постатей у галузі освіти; розвиток класичних українських і зарубіжних університетів. Започаткувала в українській педагогіці новий напрям – огієнкознавство. У дисертаційному дослідженні А. А. Марушкевич було знайдено трактування "науково-педагогічної спадщини І. Огієнка" як "системи переконань, провідних ідей, обґрунтувань, поглядів ученого щодо керівництва, навчання і виховання, які викладені в його опублікованих і неопублікованих працях і позитивно впливають на розв'язання актуальних проблем національної освіти і виховання" (Марушкевич, 2004, с. 34).

Дискусія і висновки

Проаналізувавши підходи й методики навчання історичних постатей кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дійшли висновку, що виховний аспект має безпосередній вплив на мотивацію учіння студентів. Ми поділяємо погляди видатних діячів кафедри і вважаємо, що їхні напрацювання актуальні й дотепер. Фундаментальними позиціями залишається роль викладача, яка полягає не лише в передачі знань, а й у стимулюванні самостійності, формуванні критичного мислення та творчої активності студентів. Формування ефективного виховного середовища через поєднання освітнього простору, методичних інновацій і психологічної підтримки здобувачів освіти нині набуває ще більшої актуальності, враховуючи вплив воєнного стану. Подальші дослідження в цій сфері мають зосереджуватись на вдосконаленні методичних підходів, інтеграції цифрових технологій у навчальний процес і розробці програм психологічної підтримки студентів.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Алексюк, А. М. (1966). Теорія педагогіки і мистецтво виховання. *Радянська школа*, 6, 1-12.
- Алексюк, А. М. (1993). *Педагогіка вищої школи*. УСДО.
- Бакум, З. П. (1996). *Лінгводидактична спадщина С. Х. Чавдарова* [Дис. канд. пед. наук]. Інститут педагогіки АПН України.
- Бондар, Л. С. (2005). Чавдаров Сава Христофорович. У О. В. Сухомлинська (Ред.), *Українська педагогіка в персоналіях* (Т. 2, с. 336-341). Либідь.
- Дічек, Н. П. (2005). Грищенко Микита Минович. У О. В. Сухомлинська (Ред.), *Українська педагогіка в персоналіях* (Т. 2, с. 465-473). Либідь.
- Кремін, В. Г. (2008). *Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.
- Клочко, В. І., & Коломієць, А. А. (2012). *Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей*. Вінницький національний технічний університет. <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15096/Формування%20мотивації%20навчально-пізнавальної%20діяльності.pdf>
- Корчак, Я. (2016). *Як любити дитину*. Клуб сімейного дозвілля.
- Кошечко, Н. В. (2008). Науково-педагогічна діяльність С. А. Ананьїна (1873-1942) [Автореф. дис. канд. пед. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].
- Кубай, Н. А. (2022). Психологічні особливості навчальної мотивації студентів. <https://theses.oa.edu.ua/DATA/10542/Кубай%20Наталія%20Анатоліївна.pdf>
- Лук'янова, М. (2009, лютий 4). *Навчальна мотивація учнів: психолого-дидактичний аспект*. Освіта.ua. <https://osvita.ua/school/method/technol/2651/>
- Марушкевич, А. А. (2004). *Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка в контексті розвитку національної освіти і виховання в Україні* [Дис. д-ра пед. наук]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Курас, І. Ф. (Ред.). (2003). *Провідники духовності в Україні*. Вища школа.
- Різун, В. В., Тимошик, М. С., & Конверський, А. Є. (2004). *Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Наша культура і наука.
- Сердюк, Л. З. (2014). Чинники внутрішньої мотивації учіння студентів ВНЗ. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Педагогіка та психологія*, 679, 148-156. <http://lib.iitta.gov.ua/5125/>

References

- Aleksyuk, A. M. (1966). Theory of pedagogy and the art of upbringing. *Radianska Shkola*, 6, 1-12 [in Ukrainian].

Kateryna MELIKOVA, PhD Student

ORCID ID: 0009-0006-5755-3329

e-mail: katerina.bk9999bk@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Aleksyuk, A. M. (1993). *Higher school pedagogy: Lecture course: Modular learning*. USDO [in Ukrainian].

Bakum, Z. P. (1996). *The linguodidactic heritage of S. Kh. Chavdarov* [PhD of Ped. Sciences Pedagogical Sciences dissertation]. Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Bondar, L. S. (2005). *Chavdarov Sava Khrystoforovych*. In O. V. Sukhomlynska (Ed.), *Ukrainian pedagogy in personalities* (Vol. 2, pp. 336-341). Lybid [in Ukrainian].

Dichek, N. P. (2005). *Hryshchenko Mykyta Mynovych*. In O. V. Sukhomlynska (Ed.), *Ukrainian pedagogy in personalities* (Vol. 2, pp. 465-473). Lybid [in Ukrainian].

Klochko, V. I., & Kolomiets, A. A. (2012). *Developing motivation for educational and cognitive activity among technical students*. Vinnytsia National Technical University [in Ukrainian]. <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15096/Формування%20мотивації%20навчально-пізнавальної%20діяльності.pdf>

Korchak, J. (2016). *How to love a child*. Klub Simeinoho Dozwillia [in Ukrainian].

Koshechko, N. V. (2008). *Scientific and pedagogical activity of S. A. Ananin (1873-1942)* [Abstract of PHD of Ped. Sciences dis.]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Kremyn, V. G. (2008). *Encyclopedia of Education*. Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Kubai, N. A. (2022). *Psychological features of students' learning motivation* [in Ukrainian]. <https://theses.oa.edu.ua/DATA/10542/Кубай%20Наталія%20Анатоліївна.pdf>

Kuras, I. F. (Ed.). (2003). *Guides of spirituality in Ukraine*. Vyshcha Shkola [in Ukrainian].

Lukianova, M. (2009, February 4). *Students' learning motivation: Psychological and didactic aspects*. Osvita.ua [in Ukrainian]. <https://osvita.ua/school/method/technol/2651/>

Marushkevych, A. A. (2004). *The scientific and pedagogical heritage of Ivan Ohienko in the context of the development of national education and upbringing in Ukraine* [Doctor of Pedagogical Sciences dissertation]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Rizun, V. V., Tymoshyk, M. S., & Konverskyi, A. Ye. (2004). *Essays on the history of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Nasha Kultura i Nauka [in Ukrainian].

Serdiuk, L. Z. (2014). Factors of internal learning motivation among university students. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Pedagogy and Psychology*, 679, 148-156 [in Ukrainian]. <http://lib.iitta.gov.ua/5125/>

Отримано редакцію журналу / Received: 26.05.25
Прорецензовано / Revised: 15.07.25
Схвалено до друку / Accepted: 17.07.25

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN FORMING STUDENTS' LEARNING MOTIVATION IN THE RECEPTION OF PEDAGOGICAL SCHOLARS

Background. *The educational environment of a higher education institution plays a significant role in shaping students' learning motivation, as it creates favorable conditions for conscious and purposeful work by students based on pedagogical principles and methods that, in turn, form an understanding of the value of knowledge. Taras Shevchenko National University of Kyiv has a rich legacy thanks to the brilliant lecturers of the department, who laid a solid foundation in national pedagogy.*

Results. *The pedagogical activities of the department's lecturers were based on the ideas of humanism, a student-centered approach, and the integration of education with upbringing. They emphasized the importance of creating an environment that fosters the development of students' intrinsic learning motivation by enhancing their subjectivity, creative potential, reflective abilities, and need for self-realization. Particular attention was given to forming an emotionally safe atmosphere that ensures students' psychological comfort, openness to new experiences, and readiness for active participation in the educational process. According to the lecturers, the fundamental components of the educational environment include social interaction, which promotes the development of communication skills.*

A significant aspect of the pedagogical heritage of the Department of Pedagogy is the idea of the connection between learning and practical activities. The educational environment ensures the integration of theoretical knowledge with practical skills, thereby creating conditions for students to realize their potential in various activities. Equally important is the individualization of the educational process, which is implemented by taking into account the personal characteristics of students, their needs, interests, and professional goals.

Conclusions. *The pedagogical legacy of the lecturers of the Department of Pedagogy at Shevchenko University is a valuable source of scientific ideas for modern pedagogical practice, as it reveals conceptual approaches to organizing an educational environment that not only enhances students' learning motivation but also ensures their harmonious development, the formation of professional competence, and readiness for independent activity in the context of the dynamic changes of modern society.*

Keywords: *educational environment, higher education institution, motivation, learning, pedagogical heritage.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.